

ВІКОВІ ТЕНДЕНЦІЇ СМислового РЕКОНСТРУЮВАННЯ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ РІЗНИХ РІВНІВ ІНТЕНСИВНОСТІ

AGE-BASED TENDENCIES OF MEANINGFUL RECONSTRUCTION IN CONDITIONS OF INFORMATIONAL UNCERTAINTY OF DIFFERENT INTENSITY LEVELS

У статті досліджено вікові тенденції смислового реконструювання в умовах різних рівнів інформаційної невизначеності: помірний, середній та високий. Для помірного рівня характерним є наявність «смыслових плато» з когнітивно логічними переходами, середній рівень відрізняється «смысловими дилемами» для яких притаманні протиріччя та високий рівень «смыслові розриви» з властивими їм порушеннями логічної послідовності.

Проаналізовано особливості впливу інформаційної невизначеності на здатність до смислового реконструювання різних вікових груп: підлітків (n = 81), юнаків (n = 63), молоді (n = 52), середнього (n = 32) та похилого (n = 29) віку. Обсяг вибірки у дослідженні становить 257 осіб. У статті розкрито взаємозв'язок між досліджуваними групами, який свідчить про статистичний зв'язок лише в умовах помірної інформаційної невизначеності між групами юнацького та молодого віку, а також між групою похилого віку та групами юнацького, молодого та середнього віку. Натомість віковий чинник не має рушійного впливу у формуванні логіко-смыслових зв'язків у реченнях середнього та високого рівня інформаційної невизначеності. З'ясовано, що пік когнітивної продуктивності в усіх рівнях інформаційної невизначеності має група юнацького віку. У протилежність до цієї групи досліджувані похилого віку мають менш гнучку когнітивну продуктивність в умовах помірної та високої невизначеності.

У статті визначено взаємовплив утворення логіко-смыслових зв'язків під час смислового реконструювання у реченнях з різним рівнем невизначеності: чим меншою є невизначеність тим більш ефективними є логіко-смыслові зв'язки серед груп юнацького, молодого, середнього та похилого віку, при високих показниках ефективності зберігається серед груп підлітків та юнаків. Група молодого віку проявляє найбільшу чутливість до змін інтенсивності невизначеності. Для групи середнього віку характерною є відносна когнітивна стабільність при збільшенні невизначеності, однак, порівняно менший рівень когнітивної продуктивності порівняно з молодшими віковими групами.

Ключові слова: мислення, інформаційна невизначеність, смислове реконструювання, вікові зміни, логіко-смыслові зв'язки, толерантність до невизначеності.

The article studies age trends in semantic reconstruction under different levels of information uncertainty: moderate, medium and high. The moderate level is characterized by the presence of "semantic plateaus" with cognitively logical transitions, the medium level is characterized by "semantic dilemmas" characterized by contradictions, and the high level – by "semantic gaps" with inherent violations of logical sequence.

The peculiarities of the influence of information uncertainty on the ability to semantic reconstruction of different age groups are analyzed: teenagers (n = 81), adolescents (n = 63), young people (n = 52), middle-aged (n = 32) and elderly (n = 29) people. The sample size in the study is 257 people. The article reveals the relationship between the studied groups, which indicates a statistical relationship only in conditions of moderate informational uncertainty between the groups of adolescents and young people, as well as between the group of elderly people and the groups of adolescents, young and middle-aged people. In contrast, the age factor does not have a driving influence in the formation of logical-semantic connections in sentences of medium and high levels of informational uncertainty. It was found that the peak of cognitive productivity in all levels of informational uncertainty is in the group of adolescents. In contrast to this group, the elderly people group has less flexible cognitive productivity in conditions of moderate and high uncertainty.

The article defines the mutual influence of the formation of logical-semantic connections during semantic reconstruction in sentences with different levels of uncertainty: the lower the uncertainty is, the more effective are logical-semantic connections among groups of adolescents, young, middle and old age. Furthermore, with high indicators the effectiveness is preserved among groups of teenagers and adolescents. The young people age group shows the greatest sensitivity to changes in the intensity of uncertainty. The middle-aged people group is characterized by relative cognitive stability with increasing uncertainty, and, however, by a relatively lower level of cognitive productivity compared to younger age groups.

Key words: thinking, informational uncertainty, semantic reconstruction, age changes, logical-semantic connections, tolerance to uncertainty.

УДК 159.955.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.74.22>

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Марчук А.П.

аспірантка кафедри соціальної та практичної психології
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Постановка проблеми. Невизначеність є постійною складовою життя кожної людини. Майбутнє з кожним днем стає все більш невизначеним. Як зовнішні фактори (війни, хвороби, зміни законів, ріст інновацій), так і внутрішні (варіативність виборів і майбутнього, обмеженість знань чи можливостей) впливають на людину з різною інтенсивністю. Головне питання полягає у тому, як люди справляються з неможливістю отриман-

ня інформації у повному обсязі, як люди різного віку реагують на інформаційну невизначеність, коли вона помірна, середнього рівня прояву чи висока.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема невизначеності розглядалась науковцями у контексті психічного здоров'я, академічної успішності, когнітивної гнучкості, вікових особливостей, толерантності до невизначеності, адаптації до мін-

ливості, здатності до смислового реконструювання та формування ефективних логіко-смилових зв'язків.

Аналіз толерантності до невизначеності серед досліджуваних юнацького віку (18–22 років) показав, що юнаки, яким важко контролювати своє мислення у ситуаціях сприйняття нової інформації, ймовірно, відчуватимуть труднощі в емоційному саморегулюванні у ситуаціях невизначеності. Також низька когнітивна гнучкість призводить до підвищеного відчуття тривоги та страху у ситуаціях невизначеності. Водночас здійснення заходів з підвищенням когнітивної гнучкості та емоційної саморегуляції здатне підвищувати толерантність до невизначеності [1]. Дослідження толерантності до невизначеності серед підлітків показало вищу інтолерантність та нижчу психологічну гнучкість у порівнянні з дорослими та досліджуваними похилого віку, що свідчить про їх більшу вразливість до розвитку тривоги чи депресії [8]. Аналіз толерантності до невизначеності та схильності до занепокоєння серед осіб різного віку показав, що в осіб похилого віку ці показники порівняно знижені. Вони мають більшу здатність переносити життєву невизначеність та відчувають меншу потребу у тривозі [7].

Дослідження особливостей прийняття рішень у ситуаціях з різним рівнем невизначеності показало, що в доступності повної інформації про ситуацію особи похилого віку та молодь показують здатність приймати рішення. Натомість у ситуаціях неоднозначних умов та відсутності усієї інформації особи похилого віку показали порівняно нижчі результати, що свідчить про здатність прийняття хороших рішень особами похилого віку в ситуаціях меншої інформаційної невизначеності та доступності повної інформації про умови ризику [10]. Натомість у ситуаціях невизначеності були знайдені схожі поведінкові тенденції між досліджуваними похилого віку та молодшими особами: високий рівень невизначеності посилює бажання досліджувати негативну інформацію серед вибірок (за можливості отримання більш позитивної чи нейтральної інформації). Однак особи похилого віку демонстрували порівняно меншу допитливість у пошуку інформації [9].

Дослідження смислового реконструювання та утворення логіко-смилових зв'язків в умовах інформаційної невизначеності серед юнаків показало такі результати. В умовах помірної невизначеності переважаючим було утворення логічного логіко-смилового типу зв'язку між попередньою та наступною інформацією (що повністю відповідало закладеному потенціалу цього виду невизначеності). Натомість в умовах високої інформаційної невизначеності здатність нівелювання смислових розривів зменшується переважною присутністю потужнішого логіко-смилового зв'язку лише з попередньою інформацією через використання логічного чи ефазивного типу зв'язку [6]. Дослідження смислового реконструювання в умовах середнього рівня інформаційної невизначеності показало

збільшення формування алогічності як переважного типу логіко-смилового зв'язку, що відобразило неефективність та негативну тенденцію вибірки до нівелювання когнітивних суперечностей в умовах цього рівня невизначеності [3]. Цікавим є дослідження вербальної та смислової динаміки мислення у контексті смислового реконструювання серед різних вікових груп. Аналіз результатів показує прояв спадаючої вербальної динаміки від юнаків, до молоді і осіб середнього віку. Однак в осіб похилого віку вона не зберігається, а, навпаки, показує близьку до молоді вербальну активність [5]. Високі смислові показники притаманні групам підлітків, юнаків та молоді та мають нижчі значення в групах середнього та похилого віку [2].

Мета статті – на підставі емпіричних результатів визначити вікові закономірності смислового реконструювання в умовах інформаційної невизначеності.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні прийняло участь 257 осіб різного віку, вибірка розподілена нерівномірно. До вибірки входять респонденти підліткового віку 17 років ($n = 81$), юнацького 18–24 роки ($n = 63$), молоді 25–44 роки ($n = 52$), досліджувані середнього 45–59 років ($n = 32$) та похилого віку від 60 років ($n = 29$).

Для визначення вікових особливостей смислового реконструювання в умовах інформаційної невизначеності різної інтенсивності, використано «Методику текстових розривів» [5]. В якості стимульного матеріалу представлено оповідання, яке має текстуальні розриви. Повний текст цього оповідання становить 30 речень, однак для дослідження кожне друге речення відсутнє. Оповідання має складну та нерівномірну логіко-смилову структуру: 57% речень зі «смисловим плато» мають очевидний смисловий зв'язок, 29% речень зі «смисловими розривами» не пов'язані логічним зв'язком та 14% речень зі «смисловими дилемами» мають логічну суперечність [6]. Усі ці типи речень представляють інформаційну невизначеність різної інтенсивності: відповідно помірну, середню та високу.

Аналіз логіко-смилового показника в реченнях з *помірним рівнем інформаційної невизначеності «смилове плато»* за допомогою тесту Краскела-Уолліса показав (див. табл. 1), що існує значна різниця в залежній змінній між досліджуваними групами ($H \approx 1.26$, $p = 0,00017$). Найвищий середній ранговий бал має група юнацького віку (154,63), далі група молодого віку (144,12), група середнього віку (131,27), підлітки (113,28) та найнижчий ранговий бал у групі похилого віку (87,6).

Вивчення результатів дослідження групи підлітків показало певну статистичну нестандартність, яка проявилась у порівняно сильній асиметрії ($A = -1,3256$) та ексцесі ($E = 2,571$). Це може свідчити про тенденції нерівномірності, суб'єктивності та полярності у цій віковій вибірці. Для юнацької групи характерною є рівномірність ($A = -0,4191$, $E = 0,6736$) та стабільність (тест нормальності $p = 0.3362$) порівняно з іншими ві-

Таблиця 1

**Статистичні методи для оцінки смислового реконструювання
в умовах помірної інформаційної невизначеності**

Вікова група	Коефіцієнт асиметрії (A)	Медіана (M)	Коефіцієнт Ексцесу (E)	Тест нормальності (p-значення)	Сума рангів (R)	Ефект розміру (R ² / n)	Середній ранговий бал
17	-1,3256	3,72	2.5671	0,00001977	9176	1039493.531	113,28
18–24	-0,4191	3,94	0,6736	0,3362	9742	1506453.397	154,63
25–44	-0,788	3,915	-0,1682	0,004261	7494	1080000.692	144,12
45–59	-0,9825	3,835	0,364	0,007665	4200,5	551381.2578	131,27
60+	-0,9891	3,5	0,6272	0,02015	2540,5	222556.5603	87,6

ковими групами. Далі помітне збільшення коефіцієнту асиметрії та зменшення ексцесу у групах молодого (A = -0,788, E = 3,915), середнього (A = -0,9825, E = 3,835) та похилого (A = -0,9891, E = 0,6272) віку. Це може свідчити про тенденцію збільшення кількості слабких відповідей із віком, а також про кількісне зменшення вибірки досліджуваних. Відсутність нормальності розподілу у більшості вікових груп свідчить про статистичну варіативність. Однак у групі юнацького віку (p = 0,34) підходи однорідні, що свідчить про стабільність когнітивних стратегій.

Аналіз тесту Данна показав суттєві відмінності середніх рангів між наступними парами груп: підлітки та юнаки (p = 0,00092), підлітки та молодий вік (p = 0,0195), юнаки та похилий вік (p = 0,00006), молодий та похилий вік (p = 0,001), середній та похилий вік (p = 0,023). Помітною є незначна тенденція між групами підліткового та середнього віку (p = 0,11) та групами юнацького та середнього віку (p = 0,14). Незначущою є різниця між групами підліткового та середнього віку (p = 0,25); юнацького та молодого віку (p = 0,45) та молодого і середнього віку (p = 0,44). Це свідчить, що між підлітками та більш старшими віковими групами є суттєві відмінності, а також між групою похилого віку та більш молодшими групами. Натомість середні вікові групи 18–59 років мають більш схожі особливості смислового реконструювання в умовах помірної інформаційної невизначеності.

Дослідження логіко-смислових показників в реченнях з середнім рівнем інформаційної невизначеності «смислові дилеми» за допомогою тесту Краскела-Уолліса (див. табл. 2) не виявило статистично значиму різницю між віковими групами

(H ≈ 3,69, p = 0,45). Найбільший середній ранговий бал у цьому типі речень має група юнацького віку (141,37), далі група молоді (131,97), похилого віку (131,88) та підлітків (121,71), найменший бал у групі середнього віку (115,66).

Переважає більшість вікових груп має негативну асиметрію: юнаки (A = -0,50), підлітки (A = -0,54), похилий вік (A = -0,55) та молодь (A = -0,73). Це, ймовірно, може свідчити про переважання високих результатів під час здійснення смислового реконструювання в середніх умовах невизначеності цих вікових груп. Найбільше негативне значення має молодь, що може свідчити про пік когнітивної продуктивності даної групи. Натомість для групи середнього віку характерними є нижчі значення показників смислового реконструювання в умовах середнього рівня інформаційної невизначеності (A = 0,13). Відсутність нормальності розподілу у молодших вікових групах (підлітки – p = 0,01, юнаки – p = 0,001, молодь – p = 0,03) свідчить про статистичну неоднорідність та варіативність у підходах до смислового реконструювання. Натомість у старших групах (середній вік – p = 0,47, похилий вік – p = 0,14) про переважання усталених, консервативних підходів в когнітивних стратегіях.

За результатами тесту Данна, спостерігається тенденція серед групи підлітків і юнаків (p = 0,11) та юнаків та середнього віку (p = 1,11), однак статистичного підтвердження вона не має. Це свідчить, що віковий фактор не має головного впливу у формуванні логіко-смислових зв'язків у реченнях зі смисловими дилемами, які репрезентують середній рівень інформаційної невизначеності.

У ході вивчення особливостей формування логіко-смислових показників в реченнях з висо-

Таблиця 2

**Статистичні методи для оцінки смислового реконструювання
в умовах середньої інформаційної невизначеності**

Вікова група	Коефіцієнт асиметрії (A)	Медіана (M)	Коефіцієнт Ексцесу (E)	Тест нормальності (p-значення)	Сума рангів (R)	Ефект розміру (R ² / n)	Середній ранговий бал
17	-0,5415	3,33	-0,3566	0,01088	9858.5	1199876.818	121,71
18–24	-0,5029	3,83	-0,9173	0,001316	8906.5	1259138.766	141,37
25–44	-0,7284	3,5	0,2628	0,03333	6862.5	905652.0433	131,97
45–59	0,1261	3,17	-0,1738	0,4667	3701	428043.7813	115,66
60+	-0,5498	3,67	-0,5568	0,1416	3824.5	504372.4224	131,88

**Статистичні методи для оцінки смислового реконструювання
в умовах високої інформаційної невизначеності**

Вікова група	Коефіцієнт асиметрії (A)	Медіана (M)	Коефіцієнт Ексцесу (E)	Тест нормальності (p-значення)	Сума рангів (R)	Ефект розміру (R ² / n)	Середній ранговий бал
17	0,0974	2,5	-0,6676	0,1338	10082.5	1255022.299	124,48
18–24	0,02418	2,75	-0,8797	0,06691	9252	1358722.286	146,86
25–44	0,4939	2,5	-0,9752	0,0004166	6511.5	815377.5433	125,22
45–59	0,2787	2,75	-0,3164	0,1784	3980	495012.5	124,38
60+	-0,09737	2,75	-0,6926	0,1138	3327	381687.2069	114,72

ким рівнем інформаційної невизначеності «смилові розриви» за допомогою тесту Краскела-Уолліса (див. таблицю 3) виявлено статистично несуттєву різницю між віковими групами ($H \approx 5,32$, $p = 0,26$).

Найбільший ранговий бар у юнацькій групі (146,86), далі група молоді (125,22), підліткова (124,48), середній вік (124,38) і найменший ранг у групи похилого віку (114,72). Спостерігаємо найвищий ранговий бал в юнацькій групі і найнижчий у групи похилого віку. В усіх групах коефіцієнт асиметрії близький до нуля. Найбільший коефіцієнт у групи молодого віку ($A = 0,49$, $p = 0,135$) не є статистично значущим. Що свідчить про порівняно симетричний розподіл даних в усіх вікових групах.

Результати аналізу тесту Данна показав високі p-значення, що характеризує статистично незначущі відмінностей між парами вікових груп. Спостерігається статистично незначуща тенденція серед групи юнаків та похилого віку ($p = 0,052$), яка підтверджується найбільшою середньою різницею в ранзі (32,13). Решта пар не мають статистичних різниць, що свідчить про їх подібність та відсутність впливу вікових змінних. Переважаюча частина груп досліджуваних мають розподіл наближений до нормального: підлітки ($p = 0,13$), юнаки ($p = 0,07$), середній ($p = 0,18$) та похилий вік (0,11). Натомість, група юнаків має значне відхилення ($p = 0,00042$) та найбільш негативний ексцес ($E = -0,98$), що свідчить про неоднорідність стратегій смислового реконструювання даного вікового періоду.

Висновки. Загалом існує значна різниця в залежній змінній між досліджуваними групами лише в умовах помірної інформаційної невизначеності («смилове плато»). В умовах середньої («смилові дилеми») та високої («смилові розриви») інформаційної невизначеності не виявлено статистично значимих різниць між віковими групами. Аналіз вікових закономірностей смислового реконструювання виявив такі тенденції:

1) найвищий ранговий бал в умовах усіх рівнів невизначеності має юнацька група, найнижчий – група похилого віку в умовах помірної і високої інформаційної невизначеності та група середнього віку в умовах середнього рівня інформаційної невизначеності;

2) з попереднього пункту виходить, що юнацька група проявляє найкращу когнітивну гнучкість

у завданнях зі смисловим реконструюванням, незалежно від рівня інформаційної невизначеності, натомість досліджувані середнього та похилого віку виявляють труднощі до смислового реконструювання в умовах суперечної чи відсутньої інформації;

3) в умовах помірної інформаційної невизначеності спостерігаються суттєві відмінності групи підлітків із групами юнацького та молодого віку, а також між групою похилого віку та групами юнацького, молодого та середнього віку;

4) натомість, віковий чинник не має головного впливу у формуванні логіко-смилових зв'язків у реченнях зі смисловими дилемами та розривами (середнього та високого рівня інформаційної невизначеності);

5) група підліткового віку демонструє підвищення результативності відповідно до зростання невизначеності (підвищення рангу та вирівнювання асиметрії), однак, нестабільність і високу полярність в умовах помірної невизначеності;

6) група юнацького віку має найкращу когнітивну гнучкість в умовах низького та зростаючих рівнів інформаційної невизначеності;

7) група молодого віку проявляє найбільшу чутливість до змін інформаційної невизначеності: зниження рангових балів та порушення симетрії розподілу даних, що свідчить про погіршення якості встановлення логіко-смилових зв'язків та нестабільність когнітивної продуктивності під час збільшення рівня інформаційної невизначеності;

8) для групи середнього віку характерною є відносна стійкість та когнітивна стабільність при збільшенні рівнів невизначеності, однак, порівняно менший рівень продуктивності з більш молодшими віковими групами;

9) група похилого віку має нижчий загальний рівень смислового реконструювання (найнижчі рангові бали), але й менший розкид даних, що свідчить про менш гнучку когнітивну продуктивність в умовах невизначеності.

Вбачаємо необхідність проведення подальшого дослідження впливу інформаційної невизначеності та здатності до смислового реконструювання в різних вікових групах. Крім того, забезпечити рівномірний розподіл вікових груп та здійснити пошук статистично значимих тенденцій між групами в умовах смислових дилем та розривів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аленізі К. М. А. Оцінка ролі процесів емоційної регуляції, когнітивної гнучкості та нетерпимості до невизначеності: на прикладі студентів бакалаврату у Саудівській Аравії. *Український Педагогічний журнал*. 2023. № 2. С. 49–61. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-2-49-61>
2. Мазяр О. Вербальний ефект смислового завершення. *Psychology Travelogs*. 2025. № 2. С. 141–149. <https://doi.org/10.31891/PT-2025-2-14m>
3. Мазяр О., Марчук А. Логіко-сміслові зв'язки алогічності в інформаційно невизначеному дискурсі. *Журнал соціальної та практичної психології*. 2024. № 3. С. 19–24.
4. Мазяр О. «Методика текстуальних розривів» як метод вивчення процесуальних характеристик мислення. *Функціонування творчого мислення в умовах інформаційної невизначеності* : матеріали XXIII Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 30 травня 2023 року / за ред. В. О. Моляко. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. С. 67–69.
5. Мазяр О., Світлична В. Вікові відмінності вербальної динаміки мислення. *Журнал соціальної та практичної психології*. 2024. №4. С. 12–16. ISSN 2786-9296
6. Марчук А. Логіко-сміслові зв'язки в умовах інформаційної невизначеності. *Журнал соціальної та практичної психології*. 2024. № 3. С. 31–36.
7. Basevitz P., Pushkar D., Chaikelson J., Conway M., Dalton C. Age-Related Differences in Worry and Related Processes. *The International Journal of Aging and Human Development*. 2008. Vol. 66. № 4. P. 283–305.
8. Okayama S., Minihan S., Andrews J.L. et al. Intolerance of uncertainty and psychological flexibility as predictors of mental health from adolescence to old age. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*. 2024. № 59. P. 2361–2368. <https://doi.org/10.1007/s00127-024-02724-z>
9. Yagi A., FitzGibbon L., Murayama K., Shinomori K., Sakaki M. Uncertainty drives exploration of negative information across younger and older adults. *Cognitive, affective & behavioral neuroscience*. 2023. Vol. 23. № 3. P. 809–826. <https://doi.org/10.3758/s13415-023-01082-8>
10. Zamarian L., Sinz H., Bonatti E., Gamboz N., Delazer M. Normal aging affects decisions under ambiguity, but not decisions under risk. *Neuropsychology*. 2008. Vol. 22. №5. P. 645–657. <https://doi.org/10.1037/0894-4105.22.5.645>